

УДК 327 (075.8) _ (4)

ЗМІНИ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН УНАСЛІДОК «УКРАЇНСЬКОЇ КРИЗИ» 2014-2015 рр.

Роман Кривонос

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Інститут міжнародних відносин, кафедра країнознавства,
вул.Мельникова 36/1, 04119, Київ, Україна,
e-mail:RKryvonos@ukr.net*

Проаналізовано зміни у європейській системі міжнародних відносин, які відбулися унаслідок неоголошеної російської інтервенції в Україну. Досліджено особливості політики Російської Федерації з вигідної для неї зміни постбіполярної міжнародної системи. Сформульовано рекомендації щодо можливих заходів України з метою протистояння неоголошеній російській агресії.

Ключові слова: європейська система міжнародних відносин, євроатлантичний простір, Україна, Російська Федерація, інструментарій зовнішньої політики, неоголошена агресія.

З організованим російським ФСБ розстрілом українських громадян на Євромайдані 20 лютого 2014 р., появою «зелених чоловічків» у Криму й захопленням ними 27 лютого урядових установ автономії, Україна, несподівано не лише для нового «післямайданного» керівництва, а й для більшості наших співгромадян, опинилася у серцевині європейської міжнародно-політичної кризи. Це загрожує ланцюговою реакцією й переростанням у нове збройне протистояння між Заходом та Росією, що, на думку окремих дослідників і політиків [1; 4; 6; 7; 23; 27], може загостритися й втягнути світ у нову світову війну (хоча розмови про подібний розвиток почалися раніше, відразу ж після обрання В.Путіна на третій президентський термін 2012 р. [10; 16]). Від результатів організованої Росією гібридної війни на сході України сьогодні залежить подальше існування Української держави як суб'єкта міжнародних відносин, української державності й виживання українського народу як народу державотворчого, «історичного», послуговуючись термінами гегелівської «Філософії історії» [див.:3, с. 70 – 71].

Оскільки чимало дослідників розглядає «Українську кризу» типовою посередницькою війною (*proxuwar*) у відносинах Російської Федерації зі Заходом [12, с. 8; 18, с. 140; 29, с. 5], зрозуміло, що цей конфлікт має системний характер. Звідси – актуальність з'ясування системних аспектів українсько-російського протистояння як частини загальноєвропейських змін, котрі відбуваються нині.

Ми маємо на меті проаналізувати сучасний кризовий стан європейської системи міжнародних відносин, аби спрогнозувати її подальший розвиток. Для цього необхідно розв'язати кілька завдань:

– Дослідити особливості сучасної європейської системи міжнародних відносин і виокремити її ознаки, що відрізняють її від біполярної та постбіполярної систем;

– З'ясувати особливості «путінської» зовнішньої політики й спрогнозувати подальші кроки Росії, оскільки вона є державою, яка прагне змінити на свою користь існуючий у сучасній системі міжнародний порядок;

– Сформулювати поради для українського керівництва, що мають протидіяти неоголошеній російській агресії та зміцнити становище нашої держави в міжнародній системі.

Розпочнемо з особливостей сучасної європейської системи міжнародних відносин. Як відомо, кожна система – це сукупність елементів і взаємозв'язків між ними [8, с. 80]. Під європейською системою міжнародних відносин ми розуміємо міжнародно-політичний регіон у визначенні американського політолога австрійського походження К. Дойча, тобто сукупність країн, котрі «за багатьма очевидними параметрами взаємозалежніші одна від одної, ніж від інших країн» [20, с. 145]. У випадку європейської системи, це – сукупність країн, які географічно розташовані в Європі, а також Сполучені Штати Америки та Російська Федерація (частково розташована в Європі), що визначально впливають на політичні процеси й структурування відносин між державами у регіоні. У цьому зв'язку зручніше розглядати систему відносин між країнами, вписаними у євроатлантичний простір, куди аналітично зараховувати включати також і Канаду, тісно пов'язану зі США у питаннях економіки й безпеки.

Європейська система постає підсистемою глобальної системи міжнародних відносин, її розвиток переважно визначається подіями глобального рівня. Сучасний стан цієї системи є наслідком повернення колишніх республік СРСР і держав радянської зони впливу в світову економіку та на світовий ринок, а також перетворення їх на системно автономні суб'єкти міжнародних відносин. Яких нових рис набула європейська система у XXI ст.?

Очевидно, ми маємо справу з перехідною, транзитивною міжнародною системою. За останні півстоліття Європа зазнала низки системних змін, де виокремимо три етапи. Це, по-перше, період біполярної системи міжнародних відносин від завершення Другої світової війни до глобальних змін кінця 80-х – початку 90-х рр. По-друге – етап існування постбіполярної системи упродовж 90-х рр. і початку XXI ст. до світової економічної кризи 2008 р. Нарешті, зі світовою економічною кризою почалось формування сучасної міжнародної системи, важливими подіями в якому, на нашу думку, стали «кольорові революції» у пострадянських країнах (частина з них відбулася ще на початку XXI ст., як скажімо, «революція троянд» у Грузії чи «помаранчева революція» в Україні) й «арабська весна» у глобальному контексті, а також неоголошена військова інтервенція Російської Федерації в Україну 2014–2015 рр., що перетворило Росію на державу, яка прагне змінити сучасну європейську міжнародну систему на свою користь.

Характеризуючи *конфігурацію* нової міжнародної системи, доцільно вочевидь звернути увагу на її *монополярність*. З крахом Радянського Союзу і ліквідацією міжнародної сфери його впливу в євроатлантичному просторі залишилася одна наддержава, що може відчувати себе достатньо автономною від системних впливів. Це – Сполучені Штати Америки. Вони вийшли з «холодної війни» як єдина наддержава-переможець. З військового, економічного, культурного, технологічного й значною мірою ідеологічного погляду, США визначально впливають на міжнародні відносини глобального рівня. Вони суттєво детермінують і систему міжнародних відносин у євроатлантичному просторі. Попри події 11 вересня 2001 р. збереглася їхня невразливість до територіальної загрози інших держав і відносна самодостатність у забезпеченні стратегічними ресурсами [13, с. 13].

Безсумнівно, провідна роль США на євроатлантичному просторі викликає заперечення низки держав, котрі, маючи різні інтереси, прагнуть ослабити вплив Сполучених Штатів у європейській системі та/або вибудувати систему стримувань і противаг американському впливові. До таких належать Російська Федерація й провідні континентальні держави ЄС – Франція й, значно меншою мірою, Німеччина.

Причому й дії Росії на міжнародній арені можна охарактеризувати як своєрідний реваншизм, прагнення поставити під сумнів самі принципи міжнародної системи, що сформувалася після краху СРСР. Кажучи словами Г. Кіссінджера, сьогоднішня Росія – це «ображена сторона», яка «намагається повалити міжнародний порядок» [5, с. 13]. Хоча вона не бажає втягнути Європу в нову широкомасштабну війну. Для цього в Росії не вистачає ресурсів. Їй важливо відтворити своє домінуюче становище за нових умов, навіть у просторово зменшеному варіанті. Російська політика хоче відновити біполярну систему в Європі, поділивши її на Євроатлантичний та Євразійський простір. До останнього мають увійти пострадянські країни. Причому кордони російської зони впливу, що посунувся після завершення «холодної війни» від Ельби на річку Буг, повинні отримати міжнародно-політичне й міжнародно-правове визнання.

Щоб забезпечити цю субрегіональну першість на глобальному рівні, Росія, використовуючи потуги інших «ображених» держав, передусім Китаю, та модель європейського концерту держав першої половини XIX ст. прагне утвердити багатополарність замість монополарності.

Між Росією й Сполученими Штатами знаходиться простір відносно невеликих європейських держав, котрі мають різний силовий потенціал і, відповідно, різний статус у міжнародній системі. Цей простір, очевидно, можна охарактеризувати у вигляді двоцентрового, його центри – Франція та Німеччина, але вони успішно співпрацюють у рамках Європейського Союзу.

У 2000-х рр. глобальна система міжнародних відносин і європейська як її підсистема набули нових ознак під впливом глобальних суспільних процесів: кожен з них мав політичний вимір. До таких належать: глобалізація й формування глобального суспільства; інформатизація та посилення впливу інформаційних технологій і засобів комунікації; розмивання й обмеження державного суверенітету, зменшення автономності держав у міжнародній системі; мультилатералізм; розбудова міжнародної співпраці; посилення інституційного регулювання; нові глобальні виклики, з котрими чи, точніше, з усвідомленням котрих досі не стикалося людство.

Тому зазначений розвиток можна розглядати як початок існування нової, так би мовити, «післяпостбіполярної» системи міжнародних відносин у Європі XXI ст., де країною, що ставить під сумнів міжнародний порядок, виступає Росія. Однак вона не може діяти як подібні держави попередніх епох, оскільки її можливості обмежені новими міжнародно-політичними процесами, спричиненими науково-технічним, а відтак – економічно-господарським розвитком людства.

На особливостях зовнішньої політики Росії зупинимось детальніше. Варто наголосити на відмінностях у формулюванні національних інтересів Російської Федерації та західних держав. Останні формулюють свої інтереси у постмодерний спосіб як гарантування безпеки й добробуту своїх громадян. Росія визначає власні інтереси у спосіб, характерний для XIX ст. Вона має на меті відновлення імперії та територіальне розширення, «реінтеграцію» пострадянського простору, відновлення статусу наддержави (за зразок береться розвиток Російської імперії XVIII–XIX ст. і Радянського Союзу у період правління Й. Сталіна).

Росія намагається зміцнити позиції та підняти свій системний статус одночасно на глобальному й регіональному рівнях. У такій ситуації пострадянські держави, що прагнуть інтегруватися до західних регіональних об'єднань та військових союзів, – Україна, Грузія й Молдова – неминуче перетворюються на «розмінну монету» в російському глобальному протистоянні США, яке має значно інерційний характер і прагне до реваншу за поразку в «холодній війні». Проте, оскільки російські науковці й політики, включно з В. Путіним, визнають, що країна не має достатнього потенціалу, аби реалізувати такі глобальні амбіції, це протистояння є радше грою росіян для збереження престижу. Таку політику підтримання престижу в міжнародному співтоваристві за допомогою дипломатії та військових засобів, зокрема тоді, коли вона передбачає узалежнення інших націй та народів, Г. Моргентхау вважав «імперіалістичною» [25, с. 186] і стверджував, що вона не відповідає національним інтересам і дестабілізує міжнародну систему [див. також: 8, с. 290–291].

Це – з одного боку. З іншого – на регіональному рівні росіяни прагнуть відновити контроль над пострадянським простором, вважаючи його легітимною сферою своїх життєво важливих інтересів, розуміння чого неодноразово висловлювали США та їхні союзники з НАТО. Тому основною метою Росії стало недопущення подальшого розширення НАТО та ЄС за рахунок країн пострадянського простору. І тут російське керівництво отримало розуміння західних країн. Пригадаймо, скажімо, 20-й саміт країн-членів НАТО у Бухаресті 2 – 4 квітня 2008 р. [19], де Грузії й Україні було відмовлено в наданні *Плану дій щодо членства* (ПДЧ, *Membership Action Plan*, MAP) [24] в організації через спротив Франції та ФРН. До цього можна додати регулярні заяви керівництва ЄС, окремих держав Євросоюзу про неготовність України й інших держав пострадянського простору, окрім прийнятих 2004 р. держав Балтії, до членства в Європейському Союзі, а також затримання 12 вересня 2014 р. на 15 місяців введення у дію *Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом* [14] до 2016 р. під тиском Росії.

Російське ж керівництво В. Путіна, користуючись потуранням західних країн, здійснило поступову еволюцію від використання переважно економічних, інформаційних і культурно-ідеологічних засобів тиску на країни пострадянського простору, ЄС і НАТО до неоголошеної збройної інтервенції в Україну. Внаслідок цього впливає американське видання «*The Wall Street Journal*» у редакційній статті, присвяченій убивству російського опозиційного політика Б. Немцова, без зайвих застережень назвало Росію В. Путіна «бандитською державою» («*gangsterstate*») [28, с. 1].

Основним джерелом концептуальних підходів В. Путіна до реінтеграції колишніх республік СРСР є радянський політичний досвід. Оскільки ж кар'єра В. Путіна у КДБ була пов'язана з Німецькою Демократичною Республікою, можна стверджувати: як особа, що тривалий час займалася аналітикою в німецькому питанні, він підсвідомо, а можливо, й почасти свідомо дивиться на явища міжнародної політики через своєрідні «німецькі окуляри», спираючись у політичному конструюванні на історичні прецеденти з німецької історії та політики.

Певні сучасні російські зовнішньополітичні підходи можна розглядати як спробу творчого синтезу на основі згаданих ідей. До таких синтезованих концептів належить, зокрема, уявлення про розбиття світу на сфери впливу великих держав та необхідність виокремлення відповідної «зони життєвих інтересів» для Російської Федерації. Ця модель випробувана лідерами «великої трійки» під час Другої світової війни [26].

З більшовицьких, ленінсько-сталінських підходів В. Путін запозичив використання військових баз, створених на території інших держав для контролю за

їхнім політичним розвитком (пригадаймо виведення й введення радянських військ до Будапешту 1956 р., їхні переміщення під час військового стану в Польщі 1981–1983 рр. та інші менш яскраві епізоди). Захоплення урядових установ у Криму російськими військовими, дислокованими на базах, нагадує радянський досвід анексії держав Балтії 1940 р. Проголошення на Донбасі «народних республік» – класичний більшовицький метод, що застосовувався від початку існування радянської влади у більшовицькій Росії. Пригадаймо, наприклад, створення у 1917 р. Української Соціалістичної Радянської Республіки з Народним секретаріатом на протигагу Українській Народній Республіці та її уряду – Державному секретаріату або діяльність «народного уряду» Фінляндської Демократичної Республіки під проводом О. Куусінена під час Зимової війни СРСР з Фінляндською Республікою 1940 р. [9].

Здійснюючи курс на реінтеграцію пострадянського простору, В. Путін свідомо використовує підходи двох найвідоміших постатей, яким (щонайменше упродовж певного періоду) достатньо успішно вдавалося реалізовувати ідею об'єднання німців у єдиній державі. Це – О. фон Бісмарк і А. Гітлер.

З поглядів О. фон Бісмарка В.Путін запозичив не лише знамените «не розмовами і резолюціями більшості..., а залізом та кров'ю» [цит. за: 21, с. 331], а й ідею «відколювання» територій у сусідніх держав, котрі мають регіони, заселені етнічно російським чи російськомовним населенням, перетворювання їх на квазі-самостійні «держави», а потім приєднання до Росії начебто легітимним способом. О. фон Бісмарк подібні речі узгоджував із місцевими монархами й ландтагами, що виглядало дуже прогресивно у ХІХ ст., а В. Путін здійснює це через референдуми, тобто засобами ХХІ ст. У цьому сенсі війни 2008 р. з Грузією та 2014–2015 рр. з Україною нагадують німецько-данську війну 1864 р. за Шлезвіг і Гольштейн.

Але О. фон Бісмарк найважливішою проблемою у подібних політичних побудовах убачав забезпечення дружнього нейтралітету інших великих держав, що пізніше вилитося у «кошмар коаліцій». Його спадкоємці, котрі, за висловом наступного рейхсканцлера Л. фон Капріві, вміли «жонглювати лише двома скляними кулями одночасно» [22, с. 57], а О. фон Бісмарк – п'ятьма, радше спиралися не на дипломатію, а на військову силу. Унаслідок цього Німеччина програла дві світові війни, спровокувавши своєю політикою єдність інших великих держав у прагненні не допустити її гегемонії в Європі.

Проблема В. Путіна в тому, що, висуваючи перед собою цілі як О. фон Бісмарк, у методах їхнього досягнення він свідомо наслідує іншого німецького рейхсканцлера й «вождя німецької нації» – А. Гітлера. Звідси прагнення поставити інші великі держави перед довершеними фактами (так було у випадку з Кримом чи Абхазією й Південною Осетією). Тому спостерігаємо самозакоханість і постійне тяжіння до ескалації у відносинах з іншими державами. Скажімо, анексія Криму чимось нагадує введення частин рейхсверу до Рейнської області 1936 р., причому очевидці й учасники засвідчують прагнення на першому етапі діяти «безкровними методами». Конфлікт на Донбасі роздувається шляхом неоголошеної збройної інтервенції (нагадує участь держав осі в іспанській Громадянській війні 1936–1939 рр.), а російські вимоги до України на перемовинах у вересні 2014 р. та лютому 2015 р. у Мінську (так звані плани Путіна) нагадують вимоги нацистської Німеччини до Чехословаччини у Мюнхені в жовтні 1938 р. Так само спроба відірвати від України південні регіони має перетворити її на своєрідну «Залишкову Чехію» («*Rest-Tschechei*», в українській історіографії – частіше «Друга», або «помюнхенська» Чехословацька Республіка) ХХІ ст.

Однак добре відомо, який злий жарт зіграло з А. Гітлером невміння (на відміну від О. фон Бісмарка, що стримав короля та військових від ідеї вирушити на Відень після битви під Садовою 1866 р.) вчасно обмежувати свої інтереси. Він знищив і себе, і власну державу. Цікаво, чи зробить з цього висновки російський керівник, який неодноразово публічно висловлював захоплення постатями відомих нацистських діячів? Так, на зустрічі з представниками міжнародних громадських і релігійних організацій, у тому числі хасидських рабинів з Ізраїлю, він безтактно характеризував ідеолога нацистської партії й організатора її пропагандистської «машини» Й. Геббельса «талановитою людиною» [2].

Що ж може зробити Україна в ситуації неоголошеної агресії з боку Російської Федерації? Як «постмайданне» керівництво може протидіяти новим загрозам та які відповіді дати на нові виклики?

На наш погляд, ключовою проблемою України є те, що українці ментально належать до кола народів, котрі С. Гантінгтон охарактеризував православною цивілізацією, зарахувавши до неї греків, росіян та населення інших країн Центрально-Східної Європи, більшість якого сповідує православ'я [Помилка! Невідомий аргумент ключа., с. 56]. Причому українські національні інтереси, включно з існуванням Української держави, потребують найвиразнішого дистанціювання від потужного північного сусіда – Російської Федерації, значна частина суспільства котрого, спираючись на мовно-культурну й релігійну близькість, відмовляє українцям у праві на самостійне державне існування. Це – не лише українська проблема. Турки й араби, ґрунтуючись на подібних засадах, відмовляють у праві на державність курдам. Ще більше було подібних випадків у історії, якщо пригадати, скажімо, боротьбу за відновлення державності болгар, ірландців, норвежців, словаків, хорватів та ін.

Оскільки Російська Федерація прагне до реінтеграції під своїм проводом пострадянського простору, запобігти цьому можна лише одним шляхом – приєднавшись до західних інтеграційних об'єднань і військових союзів.

Історія засвідчує: державні утворення з різним цивілізаційним підґрунтям можуть легко формувати найрізноманітніші союзи й коаліції тоді, коли наявні спільні інтереси. Пригадаймо хоча б антигітлерівську коаліцію у Другій світовій війні або приклад з XVII ст.: тоді Франція сповідувала католицизм, а А.Ж. Ришельє був кардиналом Римської церкви, однак, це не завадило йому взяти активну участь у Тридцятилітній війні 1618–1648 рр. на боці протестантів, виходячи з «державного інтересу» (*raison d'etat*). Хоча ці події ми могли б охарактеризувати у термінології С. Гантінгтона як зіткнення двох західних цивілізаційних варіантів – північноєвропейського протестантського та південноєвропейського католицького.

Виокремимо групи практичних заходів, до котрих в умовах неоголошеної російської агресії має вдатися українське керівництво:

1. Зміцнення обороноздатності нашої держави й розбудова Збройних сил, посилення їхнього матеріального забезпечення.

2. Дипломатичне забезпечення протистояння з Росією. Необхідно домогтися, по-перше, посилення тиску Заходу на Росію та проросійські сили в Україні, у тому числі на Донбасі й у Криму (не відміна персональних санкцій проти осіб, які винні в масових порушеннях прав людини в Україні у період правління В. Януковича, та російських діячів, що здійснювали агресію проти України, а розширення списків таких осіб; посилення економічних санкцій проти Російської Федерації, зокрема розширення

переліку суб'єктів підприємницької діяльності й окремих бізнесменів, які піддаються таким санкціям, вилучення Росії з міжнародної системи розрахунків SWIFT і под.).

3. Забезпечення розширення західної підтримки України (надання кредитів МВФ у повному заявленому обсязі до 40 млрд. доларів упродовж наступних п'яти років [17]; списання (хоча би часткове) попередніх боргів; надання двосторонньої економічної допомоги з боку західних країн тощо; причому метою повинно бути взяття Заходом на утримання українських Збройних сил у сенсі забезпечення найсучаснішою летальною зброєю та військовою технікою й обладнанням, якісним обмундируванням та ін.).

4. Розбудова багатосторонньої та двосторонньої співпраці з країнами ЄС і НАТО. Доцільно невідкладно подати заявки на членство до Європейського Союзу й Організації Північноатлантичного Договору (тим паче, що заявка не означає автоматичного вступу, а вже саме подання стане активним засобом дипломатичного тиску на Росію). Необхідно без зайвих розмов і неконструктивного критиканства наполегливо та послідовно розбудовувати співпрацю у форматах, які Україні пропонують зазначені організації, а також Рада Європи, Вишеградська група і под. Зрештою, варто активізувати двостороннє співробітництво, зокрема у військовій сфері, особливо зі США, Великою Британією, Францією, Німеччиною, Швецією, а також з іншими західними країнами, скажімо, з Канадою, де мешкає потужна і впливова українська діаспора.

5. Патріотичне виховання й подальша українізація українського суспільства. Російські політики та військові обрали ціллю вторгнення у найбільш зрусифіковані регіони України – Крим, де етнічно російське населення становить понад 70 %, і Донбас, який, за даними багаторічних соціологічних спостережень у площині ціннісних характеристик і орієнтацій населення різко відрізняється від решти України. Росія навіть не намагалася здійснити атаки до прикордонних, але значно слабше русифікованих областей – Чернігівської або Сумської. Це засвідчує, що російське керівництво з увагою ставиться до етнонаціонального чинника, прагнучи захопити й приєднати до Росії саме російськомовні регіони. Відповідно сам собою напрашується висновок про потребу в подальшій українізації та культурному наступі на сході нашої держави.

Підсумовуючи, бажано, вочевидь, звернутися до ідей першого канцлера повоєнної Федеративної Республіки Німеччини К. Аденауера. Виводячи Західну Німеччину зі сталінського стану «суто географічного поняття», він використовував термін «нормалізація» – поступової відбудови та відновлення крок за кроком державного суверенітету. Україна має стати «нормальною» європейською державою. Такою, як сусідні Польща, Чехія, Угорщина, Румунія чи розташовані далі Болгарія, Бельгія, Греція або Португалія. Для цього потрібна постійна розбудова сучасних державних інститутів – правової системи (з дотриманням принципу верховенства права), армії, поліції, державної служби тощо; боротьба з корупцією; створення нормальних умов ведення бізнесу й економічної діяльності; формування культурно однорідної української політичної спільноти; розбудова громадянського суспільства.

Список використаної літератури

1. *Воронов В.* Славянское братство по оружию. И деньгам [Электронный ресурс] / В. Воронов // Совершенно секретно. – 2014. – № 3/298. – 25 февр. – Режим доступа: <http://sovsekretno.ru/articles/id/4047/>.

2. Встреча с представителями международных общественных и религиозных организаций, Москва, Кремль, 9 июля 2014 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/news/46180>
3. Гегель Г.В.Ф. Лекции по философии истории / Г.В.Ф. Гегель. – СПб.: Наука, 2000. – 480 с.
4. Душенов К. Путин готовит Россию к Третьей мировой войне [Электронный ресурс] / К. Душенов. – Режим доступа: <http://rusprav.tv/i-konstantin-dushenov-i-br-rutin-gotovit-rossiyu-k-tretej-mirovoj-vojne-16667/>
5. Киссинджер Г. Дипломатия / Г. Киссинджер; пер. с англ. В. В. Львова; послесл. Г. А. Арбатова. – М.: Ладомир, 1997. – 848 с.
6. Кравчук Л. Мне 80 лет, но я возьму оружие и буду защищать свою землю [Электронный ресурс] / Л. Кравчук. – Режим доступа: <http://snob.ru/profile/28139/blog/72834>;
7. Левыкин Ю. Россию готовят к большой войне [Электронный ресурс] / Ю. Левыкин. – Режим доступа: <http://www.utro.ru/articles/2014/08/12/1207938.shtml>
8. Мальський М.З. Теорія міжнародних відносин: підручник / М.З. Мальський, М.М. Мацяк; 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Кобза, 2003. – 528 с.
9. Мельтюхов М. И. «Народный фронт» для Финляндии? (К вопросу о целях советского руководства в войне с Финляндией 1939–1940 гг.) / М. И. Мельтюхов // Отечественная история. – 1993. – № 3. – С. 95–101.
10. Морозов А. Третий срок Путина и Третья мировая война [Электронный ресурс] / А. Морозов // Forbes. – 2012. – 10 сентября. – Режим доступа: <http://www.forbes.ru/sobytiya-column/vlast/119981-tretii-srok-i-tretya-mirovaya-voyna>.
11. О возможности возникновения мировой войны и некоторых особенностях ее ведения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://vpk.name/news/52351_o_vozmozhnosti_voznikoveniya_mirovoi_voinyi_i_nekotoryih_osobennostyah_ee_vedeniya.html
12. Роик М. Путин живет в другом мире? Попытка разобраться в российской (внешней) политике / М. Роик. – К.: К.І.С., 2015. – 82 с.
13. Субботін А.А. Структура міжнародних відносин в умовах постбіполярності / А.А. Субботін // Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин: підручник / А.А. Субботін, В.А. Манжола, В.Ю. Константинов та ін.; кер. авт. кол. В.А. Манжола; за ред. Л.В. Губерського. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 512 с.
14. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344
15. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон; пер. с англ.. Т. Велимеева, Ю. Новикова. – М.: ООО «АСТ», 2003. – 603 с.
16. Шмаков М. Три запроса России к Путину [Электронный ресурс] / М. Шмаков, А. Исаев // Московские новости. – 2014. – 4 сентября. – Режим доступа: <http://www.mn.ru/politics/20120904/326400238.html>
17. Ярьсько: перший транш кредиту від МВФ може становити \$5 млрд [Електронний ресурс] // УНІАН. – 2015. – 11 бер. – Режим доступу: <http://economics.unian.ua/finance/1054114-yaresko-pershii-transh-kreditu-vid-mvf-moje-stanoviti-5-mlrd.html>

18. *Belcher J. S.* Aftermath: Rebuilding Global Security After a Century of Warfare / J. S. Belcher. – Franklin, TN: Post Hill Press, 2014. – 158 p.
19. Bucharest Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm.
20. *Deutsch Karl W.* On Nationalism, World Regions, and the Nature of the West / Karl W. Deutsch // Mobilization, Center – Periphery Structures and Nation-Building. A Volume in Commemoration of Stein Rokkan / Ed. by Per Torsvik. – Bergen–Oslo – Tromsø: Universitetsforlaget, 1981. – P. 138–167.
21. Deutsche Militärgeschichte: Grundkurs: in 3 Bd. / Im Auftrag des militärgeschichtlichen Forschungsamtes; hrsg. von Karl-Volker Neugebauer. – München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2006. – Bd.1: Die Zeit bis 1914. – 496 s.
22. *Frie E.* Das Deutsche Kaiserreich / E. Frie. – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2004. – 147 s.
23. *La Rouche L.* Obama could trigger World War III [Electronic resource] / L. La Rouche. – Mode of access: <http://www.presstv.ir/detail/2014/03/15/354762/obama-could-trigger-world-war-iii/>
24. Membership Action Plan (MAP). Press Release NAC-S(99)66 [electronic source]. – Mode of access: <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-066e.htm>
25. *Morgenthau H. J.* Politics among nations: the struggle for power and peace / Hans J. Morgenthau; 7th ed.; revised by Kenneth W. Thompson. – Boston: McGraw-Hill Higher Education, 2006. – 703 p.
26. *Resis A.* The Churchill-Stalin Secret ‘Percentages’ Agreement on the Balkans, Moscow, October 1944 / A. Resis – American Historical Review. – 1978. – 83 (2). – P. 368–387.
27. *Taylor J.* Putin’s Nuclear Option. Would Russia’s president really be willing to start World War III? [Electronic resource] / J. Taylor // Foreign Policy. – 2014. – 4 September. – Mode of access: <http://foreignpolicy.com/2014/09/04/putins-nuclear-option/>
28. The Murder of Boris Nemtsov. Another Putin opponent is killed by unknown assailants [Electronic resource] // The Wall Street Journal. – 2015. – 27 February. – Mode of access: <http://www.wsj.com/articles/the-murder-of-boris-nemtsov-1425080733>
29. *Wilson A.* Ukraine Crisis: What It Means for the West / A. Wilson. – Yale: Yale Univ. Press, 2014. – 511 p.

Стаття надійшла до редколегії 14.04.2015

Прийнята до друку 01.07.2015

CHANGES IN THE EUROPEAN SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS DUE TO THE “UKRAINIAN CRISES” OF 2014–2015

Roman Kryvonos

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Institute of International Relations, Chair of Country Studies,
Melnikova str. 36/1, 04119, Kyiv, Ukraine,
e-mail: RKryvonos@ukr.net*

The article analyzes the changes in the European system of international relations that resulted from the undeclared Russian intervention to Ukraine. The analysis of the Russian Federation's policy intended to change for its benefit the post-bipolar international system and of the leading Euro-Atlantic states responses is made. The possible measures of Ukraine to counter the undeclared Russian aggression are recommended.

Key words: European system of international relations, Euro-Atlantic space, Ukraine, Russian Federation, instruments of foreign policy, undeclared aggression.

ИЗМЕНЕНИЯ В ЕВРОПЕЙСКОЙ СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ ВСЛЕДСТВИЕ «УКРАИНСКОГО КРИЗИСА» 2014–2015 гг.

Роман Кривонос

*Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
Институт международных отношений, кафедра страноведения,
ул.Мельникова 36/1, 04119, Киев, Украина,
e-mail: RKryvonos@ukr.net*

Анализируются изменения в европейской системе международных отношений, которые произошли в результате необъявленной российской интервенции в Украину. Исследуются особенности политики Российской Федерации с целью выгодного для нее изменения постбиполярной международной системы. Сформулированы рекомендации относительно возможных мероприятий Украины с целью противостояния необъявленной российской агрессии.

Ключевые слова: европейская система международных отношений, евроатлантическое пространство, Украина, Российская Федерация, инструментарий внешней политики, необъявленная агрессия.